

Daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo prielaidos bei problemos etniškai mišriame regione

*Aistė Balžekienė, Audronė Lapienienė,
Gediminas Merkys, Audronė Telešienė*

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS, SOCIOLOGIJOS KATEDRA

SANTRAUKA. Straipsnyje siekiama atsakyti į klausimus: kaip (ar) įmanoma įgyvendinti daugiakultūrį ir daugiakalbį ugdymą Lietuvoje; kokios yra prielaidos ir (ar) kliūtys tokiam ugdymui ir daugiakultūriškumo bei daugiakalbystės teigiamo potencialo plėtrai apskritai. Straipsnis grindžiamas empiriniais tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ duomenimis, antrine (ar) pakartotine tyrimo duomenų analize. Jo pradžioje pristatoma daugiakultūriškumo, daugiakalbystės samprata, remiantis politiniais bei teoriniais moksliniais argumentais iškeliamas teigiamas tokios kultūrinės aplinkos potencialas. Remiantis Vilniaus rajono duomenimis, argumentuotai dėstomas (a) prielaidos daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės teigiamo potencialo plėtrai, daugiakalbio ugdymo plėtojimui, (b) kliūtys, nepalankios aplinkybės, kurioms veikiant daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė nagrinėjamame rajone kuria įtampas, tampa neįgiamu veiksmu rajono pažangiai raidai. Pagrindinė straipsnio išvada: Lietuva yra įsipareigojusi įgyvendinti multikultūrinį daugiakalbį ugdymą; Vilniaus rajone yra sąlygų ir prielaidų įgyvendinti tokį demokratinį multikultūrinį ugdymą; tačiau etnocentrizmas ir tautinė netolerancija (besireiškiantys tarp rajone gyvenančių tautinių grupių ir palaikomi įvairių pilietinės visuomenės organizacijų bei savivaldos institucijų) tampa sunkiai įveikiamomis kliūtimis tokiai siekiamybei.

Pagrindiniai žodžiai: DAUGIAKULTŪRIŠKUMAS, DAUGIAKALBYSTĖ, ETNOCENTRIZMAS, TAUTINĖ NETOLERANCIJA, ŠVIETIMO SISTEMA.

Įvadas

Šiuolaikinei visuomenei būdingas daugiarašis, daugiaetnis ir daugiakultūris socialinis kontekstas. Šiandieninė Europos Sąjunga, vienijanti 27 šalis ir 450 milijonų žmonių, kalbančių 23 oficialiomis kalbomis, neabejotinai yra daugiakultūre ir daugiakalbė. Nė viena Europos šalis nėra vienalytė tautine prasme. Lietuvoje daugiaetnis socialinis kontekstas istoriškai formavosi per pastaruosius keletą amžių. Tautinių mažumų bendruomenės jau turi pusšimčio ar šimtmečio senumo istorijas, yra tapusios svarbių politinių istorinių įvykių dalyvėmis. Lenkų, baltarusių, rusų etninės bendruomenės turi gilią gyvenimo ir „sugyvenimo“ Lietuvoje tradicijas. Šios bendruomenės (gal išskyrus plačiai po visą Lietuvą paplitusią rusų bendruomenę) telkiasi tam tikroje geografinėje erdvėje. Šiuo požiūriu Lietuvos rytų regionas Vilniaus kraštas yra išskirtinis – jame nepalyginti didesnę (nei šalies vidurkis) procentą gyventojų sudaro tautinių mažumų atstovai. Daugiatautis kraštas, ku-

riame įvairios tautinės bendruomenės turi ilgą „sugyvenimo“ istoriją, galėtų tapti derlinga dirva daugiakultūriškumui ir jo teigiamam potencialui tarpti, daugiakalbystei plėtotis. Tačiau tyrimai rodo, jog šiame krašte gausu etninių santykių problemų, besireiškiančių kasdienėje sąveikoje ir įvairiuose instituciniuose sektoriuose, pavyzdžiui, švietime.

Straipsnyje siekiama išnagrinėti, kaip įmanoma įgyvendinti daugiakultūrį ir daugiakalbį ugdymą Lietuvoje; kokios yra prielaidos ir (ar) kliūtys tokiam ugdymui ir daugiakultūriškumo bei daugiakalbystės teigiamo potencialo plėtrai apskritai. Straipsnio argumentacija remiasi trimis gairėmis: (1) Koks daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės teigiamas potencialas, t. y. kokią teigiamą poveikį visuomenių bei individų asmenybės raidai daro daugiakultūre aplinka ir daugiakalbystė; (2) Kokie veiksniai nusako prielaidas daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės teigiamo potencialo plėtrai, daugiakalbio ugdymo plėtojimui Lietuvoje; (3) Kokios yra kliūtys, nepalankios aplinkybės, kurioms veikiant daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė kuria socialines įtampas, tampa neigiamu veiksmu rajono pažangiai raidai. Siekiant atsakyti į iškeltus klausimus, pasitelkti tokie socialinės informacijos rinkimo ir analizės metodai: mokslinės literatūros ir politinių dokumentų analizė, antrinė kiekybinių ir kokybinių duomenų analizė. Antrinei analizei atlikti naudojami tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007) duomenys.

Straipsnyje pristatoma daugiakultūrio, daugiakalbio ugdymo svarba, pabrėžiamas teigiamas daugiakultūres ir daugiakalbės aplinkos potencialas. Trumpai pristatoma tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007) metodika, nes šio tyrimo duomenys tampa straipsnyje dėstomų argumentų empirinio pagrįstumo šaltiniu. Trečias straipsnio skyrius skirtas veiksnių, nusakančių prielaidas daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės teigiamo potencialo plėtrai, analizei, ketvirtas ir penktas – kliūčių bei nepalankių aplinkybių daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės plėtrai išryškinti; atskirai pateikiama etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos apraiškų Vilniaus rajone analizė.

Daugiakultūris ir daugiakalbis ugdymas kaip siekiamybė

Daugiakultūriškumas tampa natūralia šiuolaikinės visuomenės kultūros būseną. Istoriniai įvykiai, ilgus amžius vykstanti globalizacija, migraciniai procesai lėmė tai, kad dažnai vienoje geografinėje erdvėje gyvena skirtingų tautybių žmonės. Kiekviena etninė grupė į bendrąją visuomenės kultūrą įneša savitą indėlį, praturtindama kolektyvinę sąmonę naujais simboliais ir vaizdiniais, naujomis tradicijomis ir etinėmis normomis. Kalba yra vienas

pagrindinių reiškinių, kuris palaiko, kuria, perneša, įprasmina „kultūrą“. Taip daugiakultūriškumas yra neatsiejamas nuo daugiakalbystės. Tiek daugiakultūriškumas, tiek ir daugiakalbystė gali teigiamai veikti socialinę aplinką, tačiau taip pat gali kurti įtampas ir kelti grėsmes. Tam, kad būtų plėtojamas teigiamas šių reiškinių potencialas, svarbus specifinis ugdymo procesų orientavimas.

Europos kalbų politikos apraše (2006) aiškiai išdėstyta, jog daugiakalbystė ir tarpkultūrinis ugdymas Europos Sąjungoje traktuojami kaip privalyumas, o ne grėsmė. Pirmiausiai vertinamas ir ugdomas visų asmenų gebėjimas išmokti ir vartoti keletą kalbų, gerinti šią kompetenciją atitinkamomis mokymo ir daugiakalbio švietimo priemonėmis, kurių tikslas – išugdyti pagarbą kitoms kalboms. Europos kalbų politikos apraše išskiriama ir daugiakalbystė bendruomenių, visuomenių lygmeniu ir individuali asmens daugiakalbystė. Bendruomenių, visuomenių daugiakalbystė apibūdinama kaip situacija, kai teritorijoje kalbama keletu kalbų; individuali asmens daugiakalbystė apibūdinama kaip asmens gebėjimas kalbėti keliomis kalbomis.

Europos Komisija patvirtino įsipareigojimą skatinti daugiakalbystę ir priėmė pirmąjį komunikatą šiuo klausimu (*Komisijos komunikatas „Nauja daugiakalbystės pagrindų strategija“* 2005). Šiame dokumente tiriami įvairūs šios srities Komisijos politikos aspektai, išdėstoma nauja bendroji daugiakalbystės strategija ir pateikiami siūlymai dėl konkrečių veiksmų. Komisija ragina valstybes nares prisidėti prie kalbų mokymo, mokymosi ir vartojimo, argumentuodama, kad globalizacija skatina ne tik kultūrų integraciją, bet ir vienodėjimą. Vyraujant vienai kalbai, dažniausiai – anglų, kartu sudaroma galimybė įsigalėti ir vienai kultūrai, todėl, Europos Komisijos teigimu, labai svarbu, kad valstybinės kalbos politika sukurtų atsvarą globalizacijos reiškiniams, taptų pamatu tautinės tapatybės puoselėjimui. Svarbu, kad vienos universalios kalbos paplitimas netaptų kalbų įvairovę mažinančiu veiksmu. Tarpautinės organizacijos (pvz., Europos Taryba) teigia, jog būtina susieti ir derinti mažumų kalbų ir kultūrų puoselėjimą bei užsienio kalbų įvairovę su demokratiniu pilietiškumo pažanga bei socialine sanglauda.

Daugiakalbystė tampa esminiu demokratiško valdymo elementu, nes ji apibrėžiama kaip gebėjimas vartoti kalbas bendravimo tikslais ir dalyvauti tarpkultūrinėje sąveikoje, kai asmuo, kaip socialinis veikėjas, turi bendravimo keliomis kalbomis įgūdžių (vieni gali būti prastesni, kiti geresni) ir kelių kultūrų patirties (*Kalbų mokymo politikos aprašas* 2006: 9).

Daugiakultūrė terpė neišvengiamai pasižymi daugiakalbyste, tad iki šiolei vyravęs požiūris į kalbų mokymą, pagrįstas gimtosios ir užsienio kalbų diada, privalo keistis. Daugiakultūrė socialinė aplinka įpareigoja puoselėti kalbų įvairovę, daugiakalbystę, skatinti šių kalbų vartojimą kasdienėje interakcijoje. Siekiant ugdyti kultūrinę toleranciją ir kelti gyventojų tarpkultūrinį išprusimą, t. y. įgyvendinant daugiakultūrį ugdymą, prioritetine vertybe

tampa kalba. Pagrindine paskirtimi tampa jaunų žmonių tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas (Mažeikis 2005), kurios, paprastai tariant, yra ne kas kita, o nusiteikimas, žinojimas kaip ir gebėjimas sąveikauti bei komunikuoti su kitokiais (Salganik 2001). Daugiakultūris ugdymas moko pripažinti ir vertinti gyvenimo būdų, kultūrų, religijų ir lingvistinių pagrindų įvairovę bei aplinkinį pasaulį, suteikia žinių, kurios, ypač jaunus žmones, ugdo laisvus nuo išankstinių stereotipų, atspindinčių jų „vietą“ toje „visuomenėje“.

Europos Taryba palaiko tokią kalbų mokymo politiką, kuri skatina individualią asmenų daugiakalbystę kaip pagrindinį kalbų mokymo politikos tikslą. Toks požiūris kalbų politikoje pirmiausia iškelia ne kalbas, bet tuos, kurie jomis kalba. Pirmiausia vertinamas ir ugdomas visų asmenų gebėjimas išmolti ir vartoti keletą kalbų, gerinti šią kompetenciją atitinkamomis mokymo ir daugiakalbio švietimo priemonėmis, kurių tikslas – išugdyti pagarbą kitoms kalboms, jų įvairovei ir išmokyti jas suprasti klojant demokratinio pilietiškumo pamatus.

Igyvendinant daugiakultūrį ugdymą svarbu ne vien tautinių mažumų kultūrų puoselėjimas ar individualios asmenų daugiakalbystės skatinimas. Svarbu ir tolerancijos ugdymas per skirtingų kultūrų komunikaciją, bendradarbiavimą. Kaip teigia E. Šiaudvytienė (2007), daugelis socialinių ir kultūrinių politikų yra nukreiptos į daugiakultūriškumą, tačiau ilgą laiką daugiakultūrio ugdymo filosofija akcentavo ne skirtingų kultūrų komunikaciją ar dialogą, o kiekvienos iš jų individualų puoselėjimą (tam tikra prasme – atskirai nuo kitų kultūrų), t. y. atskirų etninių mažumų kultūrinių tapatybių stiprinimą. Toks dėmesys etninių grupių kultūroms lėmė tam tikrą jų izoliaciją, kai kiekviena etninė mažuma turi savas tapatybės puoselėjimo institucijas ir tradicijas. Tokioje situacijoje stinga bendradarbiavimo, tarpkultūrinio komunikavimo. Remdamasi Z. Baumanu E. Šiaudvytienė (2007) rašo, jog šiuolaikiniuose megapoliuose pagrindinėmis išgyvenimo strategijomis tapo ne sambūvis, o nusišalinimas ir atsiskyrimas. Kai skirtingų tautinių bendruomenių strategija yra atsiskyrimas, nusišalinimas, o ne komunikacija ir bendradarbiavimas, daugiakultūriškumas pradeda kelti separatizmo, asimiliacijos, etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos problemas.

Taigi akivaizdi kultūrų, vienoje geografinėje erdvėje gyvenančių etninių grupių komunikacijos svarba. Komunikacija yra itin svarbi ugdant tarpkultūrinės kompetencijas. Vienas iš svarbiausių kalbos socialumo, visuomeniškumo požymių – gebėjimas formuoti kultūrą ir ja naudotis, todėl kalbos mokymasis siejasi su kultūra, nacionalinio savitumo turiniu, skatina tarpkultūrinį sąveikos principą, kaip svarbiausią naują visuomenę formuojantį elementą (Putnamas 2001:12).

Europos Sąjungos kalbų įvairovės politikoje teigiama, jog gebėjimas suprasti daugiau kaip vieną kalbą ir jomis kalbėti padrąsina labiau atsiverti kitų

tautų kultūroms ir požiūriams, ugdo pažinimo įgūdžius. Europos Sąjungos kalbų mokymo politikoje nubrėžiama praktinė siekiamybė – kad kuo daugiau jos piliečių, be gimtosios, mokėtų dar dvi kalbas.

Daugiakalbystės raišką Europos Sąjungos šalyse rodo Eurobarometro duomenys. Eurobarometro duomenimis (*Public opinion in the European Union* 2001), 2001 m. Liuksemburge 14 proc. respondentų nurodė kalbantys kita ES kalba nei trys valstybinės šios šalies kalbos. Tokia padėtis susiklostė dėl šalyje gyvenančios didelės portugalų bendruomenės (9 proc. gyventojų portugalų kalba yra gimtoji) ir dėl čia įsikūrusių tarptautinių institucijų. Slovakijoje 10 proc. respondentų kaip gimtąją nurodė vengrų kalbą¹. Ne ES kalbomis daugiausiai gyventojų kalba Latvijoje ir Estijoje – dėl šių šalių istorijos ir geografinės padėties atitinkamai 26 proc. ir 17 proc. piliečių kalba rusų kalba. Dalies ES piliečių gimtoji kalba yra ES nepriklausančios šalies, iš kurios jie kilę, kalba. Tokia tendencija būdinga tradiciškai daug imigrantų turinčiose šalyse – Vokietijoje, Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje. Net 56 proc. ES valstybių narių piliečių, be gimtosios, gali susikalbėti dar viena kalba. 28 proc. respondentų nurodė kalbantys dviem užsienio kalbomis gerai, kad galėtų susikalbėti. Tokių daugiausia Liuksemburge (92 proc.), Nyderlanduose (75 proc.) ir Slovėnijoje (71 proc.). 11 proc. respondentų teigia, be gimtosios, mokantys mažiausiai tris kitas kalbas. Apibendrinant šio tyrimo duomenis galima teigti, kad Europos Sąjungai, kaip vieningai visuomenei, būdinga kultūrų ir kalbų įvairovė, tačiau individuali asmenų daugiakalbystė (operacionalizuojama kaip situacija, kai individas, be savo gimtosios, moka dar dvi kalbas) nėra tolygiai plačiai paplitusi.

Statistinis daugiakalbio europiečio portretas – jaunas, išsilavinęs arba tebestudijuojantis žmogus, gyvenantis ne gimtojoje šalyje, kalbantis užsienio kalbomis dėl profesinių priežasčių (*Public opinion in the European Union* 2001). Tad tikėtina, jog kartu su šia karta individuali daugiakalbystė Europoje plis.

Lemiamu veiksniu sprendžiant daugiakalbystės plėtros uždavinius tampa šalies švietimo sistema. Net 65 proc. europiečių nurodė kalbos pamokas mokyklose kaip vienintelį naudotą kalbų mokymosi būdą. Daugeliui europiečių mokykla yra vienintelė vieta, kurioje mokosi užsienio kalbų. Europiečiai iš esmės sutaria, kad jaunimui labai svarbu mokytis užsienio kalbų. 73 proc. ES piliečių pagrindine priežastimi jaunimui mokytis užsienio kalbų laiko geresnę galimybę gauti darbą, o 38 proc. respondentų kaip pagrindinį motyvą nurodo galimybę susikalbėti su žmonėmis visame pasaulyje. Beveik

¹ Tautinių mažumų kalbų įstatymas Slovakijoje buvo priimtas 1999 m. liepos 10 d. Juo leidžiama vartoti tautinių mažumų kalbas vietos lygmens viešojo administravimo įstaigose, jeigu tautinei mažumai priklauso ne mažiau kaip 20 proc. bendruomenės.

nėra manančių, kad jaunimui mokėti užsienio kalbų yra nesvarbu (tokių vos 0,4 proc.; *Public opinion in the European Union* 2001).

Apibendrinant skyriuje pateikiamą medžiagą galima teigti, jog daugiakultūriškumas, daugiakalbystė gali turėti ir teigiamų, ir neigiamų įtakų: daugiakultūris ugdymas verčia pripažinti ir vertinti gyvenimo būdų, kultūrų, religijų ir lingvistinių pagrindų įvairovę; daugiakultūriškumas tampa demokratinio pilietiškumo pamatu; daugiakalbystė skatina socialinę sanglaudą; daugiakultūris ir daugiakalbis ugdymas užkerta kelią kalbų įvairovės mažėjimui, atsirandančiam kartu su globalizacija ir universalios kalbos išsigalėjimu; tačiau tarpkultūrinės komunikacijos stoka gali lemti separatizmo, asimiliacijos, etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos problemas. Išvardytas teigiamas daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės potencialas yra šiuolaikinių demokratinų valstybių siekiamybė. Kituose straipsnio skyriuose bus analizuojamos prielaidos, leidžiančios daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės teigiamo potencialo raišką Lietuvoje (kaip pavyzdį pasitelkiant Vilniaus rajono atvejį), taip pat bus analizuojamos kliūtys teigiamo potencialo raiškai, iškeliami veiksniai, skatinantys su daugiakultūriškumu ir daugiakalbyste susijusių problemų radimąsi.

Tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ metodika

Tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007:97) duomenys yra pagrindinis toliau straipsnyje pateikiamų interpretacijų ir išvadų empirinio pagrįstumo šaltinis. Tad tikslinga trumpai pristatyti atlikto tyrimo metodiką.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Vilniaus rajono savivaldybės administracijos ir Vilniaus apskrities viršinininko administracijos iniciatyva Vilniaus rajone 2006 m. lapkričio–2007 m. sausio mėnesiais nepriklausomų tyrėjų grupė, sudaryta iš Kauno technologijos universiteto bei Šiaulių universiteto mokslininkų, atliko tyrimą „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007:97). Pagal savo pobūdį atliktas tyrimas yra kompleksinis (trianguliacinis). Tyrimo procese taikyti skirtingos prigimties mokslinės informacijos rinkimo metodai – kiekybiniai ir kokybiniai.

Buvo atliktos mokslinės vizitacijos į įvairias Vilniaus rajono mokyklas, kuriose mokoma lenkų, rusų ir (ar) lietuvių kalbomis. Buvo daroma prielaida, kad mokslinės informacijos šaltinių, metodų įvairovė, taip pat labai įvairių interesų grupių atstovų pasitelkimas respondentais padidins tyrimo duomenų patikimumą ir objektyvumą.

Kokybinių metodų pasirinkimą lėmė tyrinėtojų siekis į tiriamą reiškinį pažvelgti visybiškai, atskleidžiant įvairias egzistuojančias nuomones, subjektyvią motyvaciją, argumentacijos logiką ir pan.

Kiekybinė tyrimų metodologija pasitelkta siekiant atskleisti statistinius, gana gausios mokymosi procese dalyvaujančios grupės – moksleivių – nuostatų ir patirties dėsningumus.

Tyrimo tikslui ir uždaviniams įgyvendinti atrinktos tikslinės, pagrindinės mokymosi procese dalyvaujančios grupės. Jos yra trejopo pobūdžio: mokyklų bendruomenės nariai (moksleiviai, jų tėvai, mokytojai, mokyklų vadovai), apskrities, savivaldos ir nevyriausybinių organizacijų atstovai (žr. 1 lentelę).

Moksleivių nuostatomis, patirčiai tirti naudotas apklausos raštu metodas, moksleivių tėvų nuomonėms – pusiau standartizuotas interviu telefonu, mokyklų vadovų, mokytojų, savivaldos bei NVO atstovų nuomonėms bei patirčiai tirti pasitelkti tiesioginio, pusiau standartizuoto interviu ir grupinio interviu metodai.

Mokyklų bendruomenės narių apklausai iš Vilniaus rajono savivaldybės bei Vilniaus apskrities viršininko administracijos pateiktų mokyklų sąrašų, kuriuose iš viso įrašytos 88 švietimo įstaigos, atrinktos 16 mokyklų. Į imtį pakliuvo dvi mokyklos rusų ar lenkų mokomosiomis kalbomis bei viena vienakalbė rusų mokomosios kalbos mokykla, šešios lenkų mokomosios kalbos mokyklos bei septynios lietuvių mokomosios kalbos mokyklos. Į imtį buvo įtrauktos tiek Vilniaus rajono savivaldybei, tiek Vilniaus apskričiai pavaldžios mokyklos.

Į „Mokymosi prieinamumo Vilniaus rajono gyventojams“ klausimą, pateiktą moksleiviams, įtraukti ir ankstesniuose tyrimuose naudoti ir apriboti diagnostiniai blokai:

1. Standartizuotas mokyklos ir mokymosi aplinkos vertinimo klausimynas (Merkys *et al.* 2005);
2. Moksleivių vežiojimo paslaugos vertinimo klausimynas (Merkys *et al.* 2006).

Apklausai naudotas standartizuotas uždaro tipo klausimynas, kurį sudaro 49 klausimai ir 162 testo žingsniai (*items*).

Savivaldos, apskrities ir nevyriausybinių organizacijų atstovų interviu buvo atliekami pačių tyrėjų, naudojant iš anksto parengtus interviu scenarijus su pagrindinėmis tematinėmis pokalbio gairėmis. Tyrimo uždaviniams išspręsti interviu imti iš Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narių, Švietimo skyriaus specialistų, apskrities viršininko administracijos švietimo srities specialistų. Nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių įvairioms Vilniaus rajono tautinėms grupėms, atstovai grupiniams interviu atrinkti pagal savanoriškumo principą, t. y. kai į grupinį interviu tyrėjų kvietimu at-

eina atitinkamos organizacijos nariai, savanoriškai sutinkantys dalyvauti tyrime. Šių interviu transkripcijų analizė buvo atliekama pasitelkiant kokybinės, interpretacinės turinio analizės metodiką.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, tyrėjai darė išvadas apie: mokymosi prieinamumą Vilniaus rajone, mokyklų tinklo veiksmingumo vertinimus, ugdymo kokybės ir ugdymo sąlygų vertinimus, moksleivių pasitenkinimą mokyklos infrastruktūra, mokymo lygiu, popamokiniu ugdymu, vežiojimo paslauga, specialiosios pagalbos prieinamumu ir kt. Šiame straipsnyje pateikiama argumentacinė linija tėra išvestinė iš atlikto tyrimo interpretacijų; straipsnis remiasi tam tikra antrine duomenų analize.

Prielaidos daugiakultūriam ir daugiakalbiam ugdymui Vilniaus rajone

Kaip teigiama ankstesniuose straipsnio skyriuose, daugiakultūriškumas, daugiakalbystė vertinami kaip teigiamas, siektinas dalykas. Argumentuojama, kad daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė plečia žmogaus kultūrinį potencialą, tampa prielaida demokratinio pilietiškumo puoselėjimui.

Vilniaus krašte istoriškai yra susiformavusi tam tikra daugiakalbystė ir daugiakultūriškumas, nes šioje teritorijoje jau ilgus amžius greta viena kitos gyvena lietuvių, lenkų, rusų, baltarusių ir kt. tautybių žmonių bendruomenės. Pavyzdžiui, 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis (*Surašymo ataskaita* 2005), Vilniaus rajone gyvena 22 proc. lietuvių, 61 proc. lenkų, 8 proc. rusų ir 9 proc. kitų tautybių žmonių (žr. 2 lentelę).

Mišri tautinė sudėtis lemia tai, jog kasdiniame savo gyvenime rajono gyventojai bendrauja, susitinka su įvairių tautybių skirtingomis kalbomis kalbančiais žmonėmis. Tokia, mišria tautine sudėtimi pasižyminti, aplinka yra gera prielaida daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės teigiamo potencialo raiškai.

Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisiniai aktai įpareigoja puoselėti tautinių mažumų kultūrą ir švietimą. Anot Europos Sąjungos teisyne ir kalbų politikos (*Kalbų mokymo politikos aprašas* 2006), individo kalbos teisės yra traktuojamos kaip žmogaus teisių dalis. Yra vienareikšmiškai apsispręsta pirmenybę teikti ne kalbai (ar kalboms), bet žmonėms, kurie atitinkamą kalbą (kalbas) vartoja. Daugiakalbystė yra suvokiama kaip: a) Europos istorinio paveldo ir europietiškosios tapatybės dalis, b) prielaida, padedanti puoselėti demokratinį pilietiškumą, c) žmogaus kultūrinis potencialas, be kita ko, išplečiantis jo mobilumo galimybes darbo rinkoje.

Vilniaus rajone daugiakalbystė yra tapusi kasdienio gyvenimo ir ugdymo aplinkos bei švietimo sistemos bruožu. Vilniaus rajone dėl tautinės gy-

ventojų sudėties vyrauja mokyklos nevalstybine ugdymo kalba, veikia daugiakalbės (dvikalbės, trikalbės) mokyklos. Vilniaus rajono savivaldybės duomenimis, 2006–2007 m. Vilniaus rajone veikė 21 mokykla lietuvių mokomąja kalba, 30 mokyklų – lenkų mokomąja kalba, 1 mokykla – rusų mokomąja kalba, 15 mokyklų buvo dvikalbės (10 – lietuvių ir lenkų, 5 – lenkų ir rusų kalbomis), 4 – trikalbės (žr. 1 pav.).

Nors Vilniaus rajono gyventojų tautinė sudėtis mišri, ugdymas organizuojamas įvairiomis kalbomis, visgi daugiakalbystė ugdymo procesuose nėra visuotinai įgyvendintas reiškinys. Vienakalbių mokyklų Vilniaus rajone yra 74 proc., jose mokosi 58 proc. visų mokinių (Merkys *et al.* 2007). Dvikalbės, trikalbės mokyklos yra didesnės už vienakalbes – jos sudaro 26 proc. visų rajono mokyklų, tačiau jose mokosi 42 proc. visų rajono mokinių. Nors, kaip matome iš duomenų, Vilniaus rajone vyrauja vienakalbės mokyklos modelis, jau sukurtas ir tam tikras daugiakalbio ugdymo modelis, o tokio modelio egzistavimas, patirties buvimas taip pat tampa palankia prielaida sėkmingam daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo plėtojimui rajone.

Palankia prielaida daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo plėtojimui rajone laikytina ir tai, jog įvairūs švietimo subjektai išreiškia teigiamas nuostatas tokio ugdymo efektyvumo atžvilgiu. Kaip rodo tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ duomenys, didesnioji dalis apklaustų Vilniaus rajono švietimo subjektų daugiakalbės mokyklos modelį laiko efektyvesniu (nei vienakalbės mokyklos modelis) (Merkys *et al.* 2007:97). Apklausti mokyklų vadovai, Vilniaus rajono savivaldybės bei Vilniaus apskrities administracijos politikai ir specialistai, NVO atstovai vardijo tokius įvairiakalbių mokyklų privalumus: ugdoma tolerancija, skatinama tautinė santaika, lengvesnė klasių komplektacija, vaikai išmoksta daugiau kalbų, skatinama integracija ir socialiniai ryšiai (per vaikų tarpasmeninę sąveiką) (Merkys *et al.* 2007:98). Taigi daugiakalbio ugdymo patirtis ir teigiamos nuostatos tokio ugdymo atžvilgiu taip pat laikytini palankiomis prielaidomis daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo, atitinkančio ES seikiamybę, plėtojimui.

Be kitų išvardytų palankių prielaidų, paminėtina ir ta, kad kasdienėje rajono gyventojų aplinkoje taip pat vyrauja daugiakalbystė. Įvairių kalbų vartojimas kasdienėje mokyklinio amžiaus vaikų interakcijoje buvo tiriamas atliekant tyrimą „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007). Masinės apklausos metu moksleivių buvo prašoma nurodyti kalbas, kuriomis bendrauja su įvairiais artimiausios aplinkos žmonėmis, bei kalbas, kurias vartoja kitomis įvairiomis aplinkybėmis (3-ioje lentelėje pateikiama kalbinė apklaustų Vilniaus rajono moksleivių aplinka pagal tautybes).

Tyrėjų skaičiuotas multikultūriškumo indeksas (MKI) rodo, keliomis vidutiniškai kalbomis moksleivis bendrauja savo privačioje aplinkoje įvairiais

atvejais. Minimali reikšmė – 1, t. y. vartojama viena kalba, maksimali reikšmė – 3, t. y. vartojamos trys kalbos. Kuo indekso reikšmė artimesnė 3, tuo multikultūriškesnė yra moksleivio aplinka. Kaip matome iš lentelėje pateiktų duomenų, daugiausiai kalbų moksleiviai vartoja bendraudami su savo draugais ne mokykloje bei skaitydami knygas, laikraščius, žurnalus ar žiūrėdami televiziją. T. y. tiesioginis kasdienis bendravimas su bendruomenės (ne šeimos) nariais bei *media* aplinka yra tos palankiausios terpės, kuriose reiškiasi ir tarpsta daugiakalbystė.

Tyrėjai taip pat skaičiavo kalbos vartojimo privačioje erdvėje indeksą (KVP AI), kuris parodo, koks vidutinis procentas skirtingų tautybių moksleivių savo kasdienėje aplinkoje vartoja vieną ar kitą kalbą (apibendrinus visas kalbines situacijas). Duomenys rodo, kad beveik pusėje visų kasdienės interakcijos situacijų apklausti moksleiviai vartoja lietuvių kalbą, kiek daugiau nei trečdalyje situacijų vartojama rusų kalba, o ketvirtadalyje visų kasdienės interakcijos situacijų vartojama lenkų kalba. Tokia realiai egzistuojanti daugiakalbystė, žinoma, būdinga tik apklaustiems moksleiviams, kurie atstovauja tik jaunajai rajono gyventojų kartai. Tačiau panašius rezultatus patvirtina tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007) metu atlikta mokinių tėvų apklausa. Mokinių tėvų buvo klausama apie jų šeimos kalbinę aplinką – kokia kalba kalbama jų šeimoje. Kaip rodo duomenys, maždaug pusėje visų apklaustų šeimų yra kalbama kita (-omis) nei lietuvių kalba (-omis). Taip pat maždaug pusėje visų apklaustų šeimų yra kalbama lietuvių kalba – arba kalbama tik lietuviškai, arba ir lietuvių, ir kita kalba. Tikėtina, kad panaši įvairių kalbų vartojimo kasdienėje interakcijoje tendencija būdinga visiems rajono gyventojams. Taigi kasdienėje interakcijoje vyraujanti daugiakalbystė – dar viena palanki prielaida daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo plėtrai rajone.

Kliūtys daugiakalbiam ir daugiakultūriam ugdymui Vilniaus rajone

Nepaisant palankių prielaidų daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo plėtojimui Vilniaus rajone, toks ugdymas praktikoje yra problemiškas, sulaukiantis neigiamų visuomenės bei savivaldos institucijų atstovų nuostatų.

Kaip rodo duomenys, pateikti ankstesniame straipsnio skyriuje, kasdienėje interakcijoje Vilniaus rajone akivaizdžiai išsigalėjusi daugiakalbystė – moksleiviai su savo draugais bendrauja keliomis kalbomis, žiūri televiziją ir skaito spaudą taip pat keliomis kalbomis, moksleivių šeimose dažnai kalbama keliomis kalbomis ir pan. Daugiakalbystė būdinga ne vien kasdienei interakcijai, tačiau ir ugdymo aplinkai – Vilniaus rajone vyrauja mokyklos

nevalstybine ugdymo kalba, veikia daugiakalbės (dvikalbės, trikalbės) mokyklos, mokyklose nevalstybine ugdymo kalba įgyvendinama dvikalbio ugdymo idėja, t. y. kai kuriuos dalykus mokiniai mokosi kita nei pagrindinė mokymosi kalba. Itin dažnai pasitaiko, kad moksleivio namų ar šeimos kalbinė aplinka skiriasi nuo mokomosios kalbos mokykloje. Pagal Europos Sąjungos kalbų politiką, tokia daugiakalbystė teigiamai veikia moksleivio kultūrinę kompetenciją, skatina jo kalbų mokymosi gebėjimus. Tačiau „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007) tyrimo duomenys rodo, kad privačios ir ugdymo aplinkų kalbiniai skirtumai dažnai vertinami kaip turintys neigiamos įtakos moksleivių pažangumui, gebėjimams, ateities karjeros perspektyvoms. Moksleivių, kurių šeimos bei mokyklos kalbinės aplinkos skiriasi (t. y. vaikas namuose kalba viena kalba, o mokosi – kita), tėvai, savivaldos atstovai, dalis apklaustų mokyklų vadovų bei lietuvių kalbos mokytojų teigė, jog kalbinių aplinkų skirtumai turi neigiamos įtakos vaikų gabumų atsiskleidimui, mokymosi sėkmei ir pasiekimams (autentiškos nuomonės pateikiamos 4 lentelėje).

Be neigiamų, respondentai minėjo ir teigiamas moksleivio šeimos ir mokyklos kalbinių aplinkų skirtumo įtakas: vaikas išmoksta daugiau kalbų ir tai tampa privalumu po mokyklos ieškantis darbo ar siekiant įstoti į aukštąsias mokyklas; vaikas turi įdėti daugiau pastangų ir taip lavinami bendrieji vaiko gebėjimai. Tačiau kur kas dažniau įvairios respondentų grupės minėjo moksleivio kasdienės ir mokyklos kalbinių aplinkų skirtumo neigiamas įtakas:

- prastesni moksleivio mokymosi pasiekimai ir rezultatai;
- netobulinama gimtoji kalba, taigi neugdomas tautinis tapatumas (o tai labai svarbu tautinių mažumų atstovams);
- atsiranda susvetimėjimas tarp kita kalba (dažniausiai valstybine) besimokančio moksleivio ir jo šeimos narių (nekalbančių lietuviškai).

Taigi, nors daugiakalbystė akivaizdi ir kasdienėje interakcijoje, ir ugdymo aplinkoje, vyrauja neigiamos nuostatos daugiakalbiškumo atžvilgiu.

Dar viena reikšminga kliūtis daugiakalbystės ir daugiakultūriškumo teigiamam potencialui plėtoti – neigiamos nuostatos vienos iš rajone vartojamų kalbų atžvilgiu. „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007) tyrimo metu buvo tiriamos moksleivių nuostatos lietuvių, lenkų, rusų bei anglų kalbų atžvilgiu. Tyrėjai klausimyne moksleiviams pateikė semantinio diferencialo skalę, kurioje moksleiviai kalbas vertino pagal penkis dichotomiškus kriterijus: (1) ar kalba svetima, ar artima, sava; (2) ar kalba prasta, negraži, ar graži, melodinga, (3) ar kalba sunki, sudėtinga, ar paprasta, lengvai išmokstama; (4) ar kalba mažai reikalinga, ar labai reikalinga; (5) ar kalba retai vartojama ar plačiai vartojama (atsakymų procentiniai pasiskirstymai pateikiami 5 lentelėje).

Remiantis lentelėje pateikiamais duomenimis, galima teigti, kad lenkų kalbos atžvilgiu dažniausiai reiškiamos neigiamos nuostatos, o lietuvių, rusų bei anglų kalbų atžvilgiu – dažniau teigiamos nuostatos. Ketvirtadalis apklaustų moksleivių lenkų kalbą laiko svetima, negražia, sudėtinga, o trečdalis respondentų mano, jog lenkų kalba yra mažai jiems reikalinga ir retai vartojama. Tokie duomenys paradoksalūs, nes Vilniaus rajone 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis (*Surašymo ataskaita* 2005), 61 proc. visų gyventojų sudarė lenkų tautybei save priskiriantys žmonės. Vadinas, rajone, kuriame didžiąją gyventojų dalį sudaro lenkų tautybės žmonės, ganėtinai dažnos neigiamos nuostatos jų gimtosios (lenkų) kalbos atžvilgiu. Įdomu tai, kad įvairių tautybių moksleivių nuostatos sutapo vertinant lietuvių, rusų bei anglų kalbas; tačiau itin reikšmingai skyrėsi lenkų tautybės moksleivių ir kitų tautybių moksleivių nuostatos lenkų kalbos atžvilgiu – lentelėje matome, kad vienodai didelis procentas respondentų lenkų kalbą vertina ir teigiamai, ir neigiamai. Taigi atsiskleidžia tam tikra įtampa, kai skirtingų tautybių rajono gyventojai itin skirtingai vertina vieną iš rajone vartojamų tautinių mažumų kalbų.

Prieštaravimai ir įtampa matoma kalbų vertinime tėra gilesnių procesų atspindys. Didžiausia kliūtimi teigiamam daugiakalbystės ir daugiakultūriškumo potencialo plėtojimui tampa etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos apraiškos, stebimos Vilniaus rajone. Etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos raiškos klausimams skiriamas atskiras straipsnio skyrius.

Etnocentrizmas ir tautinė netolerancija kaip kliūtis daugiakultūriam ir daugiakalbiam ugdymui Vilniaus rajone

Šiame straipsnio skyriuje autoriai pateiks keletą faktų (ir jų interpretacijų), pagrįstų empiriniais duomenimis, žyminčių tautinės netolerancijos, etnocentriškumo apraiškas Vilniaus rajone. Šiame skyriuje taip pat argumentuosime, jog tokios nuostatos ar etinė norminė pozicija tampa esmine kliūtimi teigiamai daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės potencialo raiškai. Prieš pristatant empiriniais duomenimis grįstus argumentus, prasminga trumpai apibūdinti etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos sąvokas.

Etnocentrizmas straipsnio autorių suprantamas kaip individo arba jų grupės savybė, pasireiškianti tuo, kad į daugumą socialinių reiškinių, procesų ir įvykių, taip pat į kitas socialines grupes ir tautas žvelgiama išskirtinai tik per savo tautinės kultūros bei patirties prizmę. Etnocentrinė pasaulėžiūra, etnocentrinės nuostatos iš dalies prasilenkia su moderniai ir europietiška suvokiama tautine tapatybe ir atspindi supaprastintą, siaurą požiūrį į save patį ir socialinę aplinką. Etnocentrizmas trukdo plačiau (be

išankstinio nusistatymo) žvelgti į kitus – su tautos kultūra ir tautiškumu tiesiogiai nesusijusius socialinio gyvenimo atspalvius bei dimensijas. Šiuo požiūriu etnocentrizmas gali pasireikšti, kaip iš dalies nepatraukli, asmens ar grupės galimybes ribojanti savybė, skatinanti socialinę įtampą ir nekonstruktivyvių konfliktiškumą. Visgi etnocentrizmas nėra vienareikšmiškai neigiamą savybę kaip nacionalizmas, kuris pasireiškia kitų tautų menkinimu. Anksčiau atlikti tautinio tapatumo nuostatų tyrimai rodo, kad etnocentrizmas užima tarpinę poziciją tarp moderniai ir demokratiškai suprantamos tautinės tapatybės ir nacionalizmo (Merkys, Baršauskienė, Antinienė 2006; Antinienė, Merkys 2004; Antinienė, Merkys 2007).

Sąvokos „etnocentrizmas“ ir „tautinė netolerancija“ yra susiję, tačiau nėra tapačios. Etnocentrizmas daugiau atspindi tam tikrą ideologiją ir bendrą pasaulėžiūrą, o tautinė netolerancija yra labiau empirinė sąvoka, atspindinti konkrečias nuomones ir konkrečias žmonių bei jų grupių elgesio pozicijas. Simptomiška, kad veikiama stereotipų, tautinė netolerancija gali pasireikšti tik vienos ar kelių tautinių bendrijų atžvilgiu, o kitų tautų atžvilgiu gali nepasireikšti visai.

Tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007) metu buvo sistemingai aptinkami faktai, liudijantys, kad demokratinei švietimo plėtrai, demokratinio pilietiškumo ugdymui Vilniaus rajone kliudo etnocentrizmas ir tautinės netolerancijos apraiškos, pasireiškiančios latentine ar netgi atvira forma. Šios etnocentrizmo ar tautinės netolerancijos apraiškos toliau tekste bus pristatomos analizuojant atskirus tirtus kintamuosius.

„Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al.* 2007) tyrimo metu respondentai vertino skirtingus mokymosi prieinamumo ar mokyklų tinklo veiksmingumo aspektus. Formuluodami šiuos vertinimus vienu tautinių grupių atstovai neretai kritiškai atsiliepdavo apie kitų tautinių grupių atstovus. Pavyzdžiui, mokyklų tinklo pertvarką vertinę respondentai nurodė ir lietuviškų, ir lenkiškų mokyklų diskriminacijos atvejų. Lenkų bendruomenės interesams atstovaujantieji teigė, kad Vilniaus kraštą „norima lituanizuoti“, t. y. apriboti lenkų galimybes mokytis gimtąja kalba, o lietuvių bendruomenės interesams atstovaujantieji teigė, jog atvirkščiai – Vilniaus kraštą siekiama polonizuoti – lietuviškos mokyklos dažniau reorganizuojamos nei mokyklos lenkų mokomąja kalba (žr. 6 lentelę).

Tautinė netolerancija, tam tikras susipriešinimas tyrimo metu buvo jaučiamas ir nuomonėse apie kitataučius, leidžiančius vaikus į lietuviškas mokyklas (Merkys *et al.* 2007):

Lenkų rinkimų akcijos deputatė yra labai aktyvi – jei tėvai leidžia vaiką į lietuvišką mokyklą, tai ne vieną kartą aplanko tas šeimas. Lenkų vaikai, kurie vedami į lietu-

viškas mokyklas vadinami „prakliatyje litvaki“. Vyksta papirkinėjimas, grasinimai pritraukiant moksleivius į lenkišką mokyklą. (Mokyklos valstybine mokomąja kalba vadovas)²

[...] jei lenkas, o vaiką išleisi į lietuvišką mokyklą, tai kai reikės seniūnijoje tvarkytis reikalus – negalėsi ten į akis pažiūrėti... (Mokyklos valstybine mokomąja kalba vadovas)

Pabrėžtina, kad tautinė netolerancija sistemingai stebima tik tarp lenkų ir lietuvių tautinių bendruomenių, nors Vilniaus rajone nuo seno yra ir kitų tautų atstovų – rusų bei baltarusių. Etninės įtampos pagal kitus teoriškai įmanomus santykių derinius, kaip antai: „lietuviai – rusai“, „lenkai – rusai“, „lietuviai – baltarusiai“ ar kt., tyrimo metu neaptikta.

Tyrimo dalyvavusių tautinių mažumų interesams atstovaujančių nevyriausybinų organizacijų atstovai teigė, jog Lietuvoje (Vilniaus rajone) siekiama ne integruoti, o asimiliuoti tautines mažumas. Draugijos „Macierz Szkolna“ narių teigimu, ne tik Vilniaus rajone, bet ir visame Vilniaus krašte vyrauja tautinė nesantaika, netolerancija:

Lietuvių–lenkų santykiai, tai kaip juoda ir balta, neįmanoma bus niekada išspręsti visų problemų, bet gali draugiškai gyventi.

Prasidėjo nesantaika nuo to, kad kai kurios neformalios organizacijos pareiškė, jog Lietuvoje nėra lenkų – tik sulenkėję lietuviai. Tas požūris persiėjo į kitas (valdžios) institucijas.

Apskritai per paskutinius 12–13 metų mes (lenkai) pastoviai turime gintis. Sudaromos sąlygos tokios, kad integruotis neįmanoma, reikia tik gintis. Situacija skatina ne integraciją, o atvirksčiai. [...] Kodėl mes, lenkai, Lietuvos piliečiai, nuolatos turime įrodinėti, kad esame lojalūs?

Taip ir pasidaro, kad Delfi mus vadina šūdlenkais.

Apskritai Vilniaus rajone instituciniai švietimo procese dalyvaujančių grupių (savivaldybė, apskritis, NVO, mokyklų bendruomenės nariai) santykiai yra perkeltami į tautinių santykių sferą. T. y. proceso dalyviai, užuot puoselėję institucinius organizacinius santykius švietimo srityje, ugdo tautiškumu pagrįstus santykius tautinio lojalumo pagrindu. Rusai ar kitos tautybės šiame lietuvių–lenkų tautinių santykių diskurse yra ignoruojami, lieka užribyje. Rajonas yra daugiakalbis ir daugiakultūris, bet daugiakultūriškumas nėra puoselėjamas – dažniau eskaluojami gandai ir bendravimo stereotipai. Pavyzdžiui, draugijų „Vilnija“ ir „Rytas“ nariai mokslinio tyrimo interviu metu vartoja terminą „lenkai“ vietoj terminų „Vilniaus rajono savivaldybė“ ar „mokyklos lenkų mokomąja kalba“. Atitinkamai Vilniaus ra-

² Čia ir toliau citatų kalba netaisyta.

jono savivaldybės tarybos nariai ir švietimo skyriaus specialistai interviu metu vartoja žodį „mes“, kalbėdami apie lenkų tautybės žmones, besimokančius mokyklose lenkų mokomąja kalba. Už žodžio „mes“ apibrėžimo ribų lieka kitų tautybių rajono gyventojai ir lenkų tautybės gyventojai, leidžiantys vaikus į lietuviškas mokyklas. Taip pat, pavyzdžiui, atsakinėdami į klausimą apie lietuvių kalbos brandos egzaminų turinio suvienodinimą, savivaldybės atstovai automatiškai pradeda kalbėti apie mokyklas lenkų mokomąja kalba, nuošalėje palikdami mokyklą ir klases rusų mokomąja kalba. Tokio žodyno diskursyvus vartojimas – iškalbingas faktas, liudijantis, kad kai kurie Vilniaus rajono vietos švietimo vadovai, specialistai, politikai su entocentrine mąstysena ir atitinkamomis pažiūromis yra taip susitapatinę, kad jų net nebemaskuoja. Tuo tarpu jų užimamas visuomeninis statusas, atliekami profesiniai vaidmenys įpareigoja juos bent formaliai laikyti nešališkumo, tarnauti ne konkrečiai tautybei, bet visų pirma viešajam interesui ir visiems savivaldybės piliečiams, neatsižvelgiant į jų tautybę. Jei gu yra „mes“, tai neišvengiamai egzistuoja ir „jie“. Akivaizdu, jog komentuojama sąvoka turi segregacinę potekstę.

Tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merksys *et al.* 2007) duomenys leidžia teigti, kad Vilniaus rajone kitoms (ne lenkų) tautinėms mažumoms iškyta asimiliacijos rizika, susikuria prielaidos sąlyginei diskriminacijai. Visų pirma čia paminėtini rusai ir baltarusiai. Paradoksalu yra tai, kad savita „tautine mažuma“ bent jau Vilniaus rajone tampa ir lietuviai. Tyrimo duomenys taip pat leidžia teigti, kad Vilniaus rajono rusai jaučiasi kultūriškai bei kalbiškai asimiliuojami ir yra šiuo požiūriu nusiteikę pesimistiškai. Vertindama savo padėtį strategiškai, rusų mažuma neturi iliuzijų ateityje savo mokyklų tinklo nei išsaugoti, nei juolab išplėsti. Kita vertus, šios mažumos atstovai linkę pripažinti, kad susiklosčiusi padėtis iš esmės yra natūralių visuomeninių procesų padarinys. Tiesiog labai daug rusų išvažiavo (repatriacija), jaunoji karta paprastai gana motyvuotai žiūri į valstybinės kalbos mokymąsi, supranta integracijos į Lietuvos visuomenę svarbą savo karjerai ir ateičiai. Galiausiai rusų bendruomenę (kaip ir visą šalį apskritai) paveikė mokyklinio amžiaus vaikų stygius. Demografinių išteklių atsinaujinimo požiūriu perspektyvos šiai tautinei mažumai, kaip ir, beje, visai šalies visuomenei, nėra palankios. Minėta mažuma šiuo požiūriu nėra linkusi kelti ir kokių nors politinių pretenzijų – sumažėjo rusakalbių gimstamumas, vadinasi, nėra ir rusakalbių mokyklų tinklo plėtros.

Vilniaus rajone ypač nepalanki tautinės tapatybės išsaugojimo ir švietimo požiūriu yra baltarusių tautinės mažumos situacija. Ši tautinė mažuma rajono švietimo sektoriuje nebeturi jokios minimalios institucinės struktūros. Minėtame rajone nėra nė vienos baltarusių klasės, nekalbant jau apie mokyklą. Taigi susidaro padėtis, kurioje nėra viena iš tautinių grupių, gyve-

nančių Vilniaus rajone, nesijaučia patogiai – lietuviai teigia esą polonizuojami ir diskriminuojami, lenkai teigia esą asimiliuojami, taip pat ir diskriminuojami, rusai ir baltarusiai pirmųjų dviejų grupių susipriešinimo fone nebeturi terpės (o dažnai ir intereso, paskatos ar paprasčiausiai – politinės galios) tautinei tapatybei plėtoti. Lenkų atstovai teigia – „mes nuolat jaučiame puolimą lenkų mokyklų atžvilgiu, mes nuolat turime gintis“, „nuolatos turime įrodinėti savo lojalumą Lietuvai“; rusų atstovai teigia – „mes nebeturime jokių iliuzijų Vilniaus rajone puoselėti rusiškas mokyklas“, lietuvių atstovai teigia – „būdami lietuviai jaučiamės tautine mažuma“, „savivaldybė proteguoja lenkiškas mokyklas, o lietuviškos yra diskriminuojamos“ ir pan. Galiausiai, kaip buvo minėta, tradicinė šio regiono baltarusių mažuma Vilniaus rajone praktiškai jau yra asimiliuota, vietos švietimo įstaigų tinkle ji neturi net pačios kukliausios institucinės struktūros (pvz., baltarusiškos klasės, sekmadieninės mokyklos ir pan.). Taigi teigiamas daugiakultūriškumo potencialas Vilniaus rajone praktiškai neturi terpės plėtotis. Dėl vyraujančių etnocentriškų nuostatų daugiatautiškumas tampa ne stimulu kultūrinio potencialo, demokratinio pilietiškumo ar tolerancijos plėtrai, bet stimulu tautinei netolerancijai, izoliacinei, segregacinei politikai ir nepažangiai raidai atsiribojant nuo reformų ir naujovių (kurios dažniau vertinamos kaip grėsmė, o ne kaip galimybė tautiškumui išsaugoti).

Dar vienas gana paradoksalus pastebėjimas – daugiakultūrėje terpėje blanksta tautiškumo ribos. Štai masinės apklausos metu daugelis mokslievių tyrėjų prašė pakomentuoti klausimą ir klausė, ką reiškia „tautybė“, „gimtoji kalba“ (nes šeimos dažnai mišrios tautiniu požiūriu). Arba štai mokyklos lietuvių dėstomąją kalbą vadovė teigia: „Vaikai patys nežino, kuri kalba jų gimtoji.“ Vilniaus rajone daugiakalbė ir daugiakultūre aplinka ištrina realiai apčiuopiamas tautiškumo ribas. Tad bendruomenių telkimasis tautiniu pagrindu, tautinė netolerancija yra sąlyginė, dažnai tik dirbtinai eskaluojamos, tačiau ne natūraliai bendruomenėse atsirandančios temos. Draugijų „Vilnija“ ir „Rytas“ nariai taip pat pastebi, jog šios įtampos nepersikelia į bendruomenių kasdienį gyvenimą: „Tarp paprastų žmonių įtampos nėra“. Paradoksas ir yra tai, jog tautinės netolerancijos ir etnocentrizmo apraiškos stebimos bendruomenių gyvenime išties yra eskaluojamos ir palaikomos nevyriausybių ir vietos savivaldos institucijų. Štai savivaldybės, apskrities viršininko administracijos ir NVO atstovai kur kas dažniau eskaluoja lenkiškų ir lietuviškų mokyklų susipriešinimo temą nei patys mokyklų bendruomenių atstovai (mokyklų atstovai retai tai pastebi). Tas taip pat rodo, jog susipriešinimas yra daugiau organizacijų ir institucijų lygmens problema, bet ne mokyklos bendruomenių ar kasdienės gyventojų sąveikos problema.

Įtaigus tautiškai motyvuoto nesusikalbėjimo instituciniu lygmeniu pavyzdys yra santykiai tarp dviejų valstybinių institucijų, administruojančių švie-

timą Vilniaus rajono teritorijoje. Čia turima galvoje Vilniaus apskrities viršininko administracija ir jau daugelį kadencijų Lietuvos lenkų rinkimų akcijos valdoma Vilniaus rajono savivaldybė. Čia verta pabrėžti vieną švietimo plėtros šalies regionuose aplinkybę. Lietuvoje susiklostė praktika, kai švietimo įstaigas tiesiogiai valdo steigėjas. Jeigu kalbama apie įprastines Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklas, tai steigėja, neskaitant pavienių išimčių, paprastai būna vietos savivaldybė. Kaip minėta, tai pažangi subsidiarumo principu grįšta viešojo administravimo praktika, kai centrinė valdžia deleguoja demokratiškai rinktai vietos valdžiai svarbias funkcijas ir atsakomybę. Atkūrus nepriklausomybę, kuriantis naujai valstybei, trūko ekonominių išteklių, kol nebuvo įvestas finansavimas, paremtas mokinio krepšeliu, savivaldybės neretai vėluodavo išmokėti mokytojams atlyginimus. Savo ruožtu, kol nebuvo mokyklų tobulinimo programos, daugeliui savivaldybių trūko išteklių (iš dalies ir politinės valios) kryptingai užsiimti mokyklų renovacija. Tikrovė buvo tokia, jog išteklių deficito ir pereinamosios ekonomikos sąlygomis savivaldybių administracijos iš dalies vengė įsipareigojimų³ kitokio tipo švietimo įstaigoms – specialiosioms mokykloms. Be to, minėto tipo mokyklos aptarnaudavo skirtingų savivaldybių moksleivius, todėl buvo abejojama jų atidavimu savivaldybės žinion. Tad apie 1997 m. centrinė valdžia, besirūpindama socialine ir švietimo politika, specialiųjų mokyklų valdymą ir steigėjo funkcijas delegavo apskričių administracijoms. Taigi Lietuvoje natūraliai susiklostė praktika, kai įprastinių bendrojo lavinimo mokyklų steigėja yra savivaldybė, o specialiųjų mokyklų steigėja yra apskrities viršininko administracija. Simptomiška yra tai, kad ši taisyklė negalioja kai kurioms daugiatautėms Vilniaus apskrities savivaldybėms, taip pat ir Vilniaus rajono savivaldybei. Nuokrypis nuo bendros šalies praktikos čia pasireiškia tuo, kad apskrities administracija, kitaip nei įprasta šalyje, yra daugelio lietuviškų mokyklų steigėja. Tokia situacija susiklostė dėl to, jog Vilniaus rajono savivaldybė, kurią jau daugelį kadencijų valdo Lietuvos lenkų rinkimų akcija, pirmiausiai atstovauja lenkų tautybės gyventojams, svarbiausiu politiniu prioritetu laiko lenkiško etniškumo puoselėjimą ir menkai atspindi rajono gyventojų poreikius mokytis valstybine kalba. Minėtoje daugiatautėje savivaldybėje pastaruoju metu buvo plečiamas būtent lenkiškų mokyklų tinklas, kai visoje šalyje, taip pat ir Vilniaus rajone stebima mokyklinio amžiaus vaikų demografinė duobė. Simptomiška yra tai, kad sovietmečiu Vilniaus rajone buvo plečiamas rusiškų mokyklų tinklas, tuo tarpu atkūrus nepriklausomybę – lenkiškų mokyklų tinklas.

³ Šiuo metu, kai švietimo sistema šalyje jau neblogai finansuojama, stebima kita tendencija – atsiranda savivaldybių, norinčių susigrąžinti kadaise lengva ranka kitam steigėjui perduotas švietimo įstaigas.

Apibendrintai galima teigti, kad „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ (Merkys *et al* 2007) tyrimo duomenys rodo, jog tautinė netolerancija, taip pat demokratijos požiūriu nepatraukli etnocentrinė pozicija yra daugiau būdingos ne Vilniaus rajono žmonių tarpusavio kasdieniams santykiams, bet visų pirma valstybinėms ir visuomeninėms institucijoms. Čia turimos galvoje tiek „lietuviškos“, tiek „lenkiškos“ pakraipos institucijos. Susidaro išpūdis, kad tautinės netolerancijos eskalavimas, įtampos palaikymas leidžia kai kurioms organizacijoms ir institucijoms save dirbtinai sureikšminti, įgyti socialinės įtakos galių ir politinio svorio, sutelkti savo elektoratą, remiantis tautiškumo kriterijumi, ir taip palaikyti savo galios bei valdžios tęstinumą. Taigi iš institucijų kylantis atviras ar latentinis tautinės netolerancijos eskalavimas padeda tokioms organizacijoms išlikti, įprasinti savo misijos tęstinumą. Kitaip tariant, tautinės netolerancijos ir įtampos eskalavimas, etnocentrinė poza kai kurioms interesų grupėms tiesiog yra naudinga⁴.

Trumpai tariant, etnocentrizmas tampa kliūtimi daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės teigiamo potencialo plėtrai, ir ši problema yra itin sunkiai įveikiama, nes ji funkcionali kai kurių nevyriausybiinių bei politinių organizacijų ir savivaldos institucijų veiklos bei politinių sprendimų legitimacijos atžvilgiu.

Apibendrinant skyriuje išdėstytus argumentus galima teigti, jog etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos apraiškos Vilniaus rajone tampa esminėmis kliūtimis teigiamai daugiakultūriškumo ir daugiakalbystės potencialo raiškai, lemia socialinių įtampų radimąsi ugdymo procesuose, sukelia institucinio nesusikalbėjimo problemų.

Išvados ir apibendrinimai

Remiantis ES kalbų mokymo politika, galima teigti, kad daugiakultūris bei daugiakalbis ugdymas yra siekiamybė. Daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė yra suprantami kaip: a) Europos istorinio paveldo ir europietiškosios tapatybės neatskiriama dalis, b) prielaida, padedanti puoselėti demokratinę pilietiškumą, c) žmogaus kultūrinis potencialas, be kita ko, išplečiantis jo mobilumo galimybes darbo rinkoje.

⁴ 2007 m. vietos savivaldos rinkimai apskritai rodo, kad politinės partijos jau suprato vietos rinkimų svarbą, įvertino galimybes, kurios atsiveria laimėjus rajone daugumą. Ypač daug dėmesio skiriama didmiesčių ir jų rajonų savivaldybėms. Savivaldybės rengia ir tvirtina strateginius planus, bendruosius planus, skelbia konkursus statyboms, renovacijoms ir paslaugoms, valdo kai kurias įmones, gali inicijuoti žemės, kurios kaina aplink didmiesčius drastiškai auga, paskirties keitimą ir pan. Atitinkamų galių ir sprendimų teisės įgijimas – labai stiprūs motyvatoriai tiek pačioms partijoms, tiek jas remiančioms ekonominėms interesų grupėms.

Prielaidos demokratiškam daugiakultūriam ir daugiakalbiui ugdymui – palankios Vilniaus rajone dėl keleto veiksnių: Vilniaus rajone istoriškai susiklostė multietninė gyventojų sudėtis; kasdienė ir edukacinė aplinkos rajone, švietimo sistema taip pat daugiakalbė – kasdienėje interakcijoje vartojamos kelios kalbos, veikia mokyklos ne tik valstybine, bet ir lenkų bei rusų kalbomis, įgyvendinamas dvikalbis ugdymas; švietimo subjektai rajone išreiškia teigiamas nuostatas daugiakalbų mokyklų, t. y. daugiakalbės ugdymo aplinkos atžvilgiu. Paradoksalu, tačiau, nepaisant palankių prielaidų daugiakultūriškumo teigiamo potencialo plėtrai bei daugiakalbiui ugdymui, Vilniaus rajone daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė veikiau tampa kliūtimis socialinei raidai. Rajone įsigalėjusios neigiamos nuostatos vienos iš tautinių mažumų grupių – lenkų – gimtosios kalbos atžvilgiu, dažnai išreiškiamos nuomonės apie daugiakalbystės neigiamą įtaką moksleivių mokymosi pasiekimams ir karjeros galimybėms ir, svarbiausia, daugiatautiškumas ir harmoningo skirtingų tautinių bendruomenių sugyvenimo stoka sukelia etnocentrizmą ir tautinę netoleranciją. Dėl vyraujančių etnocentriškų nuostatų daugiatautiškumas tampa ne akstinu kultūrinio potencialo, demokratinio pilietiškumo ar tolerancijos plėtrai, bet stimulu tautinei netolerancijai, izoliacinei, segregacinei politikai ir nepažangiai raidai atsiribojant nuo reformų ir naujovių.

Metaišvada

Pripažįstama, jog daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė potencialiai teigiamai veikia socialinę aplinką ir visuomenės raidą; Lietuva yra išipareigojusi įgyvendinti daugiakalbį ugdymą; Vilniaus rajone yra puikios sąlygos ar prielaidos įgyvendinti tokį demokratinį daugiakultūrį ir daugiakalbį ugdymą; tačiau etnocentrizmas ir tautinė netolerancija (besireiškiantys tarp rajone gyvenančių tautinių grupių ir palaikomi įvairių pilietinės visuomenės organizacijų bei savivaldos institucijų) tampa kliūtimis tokiai siekiamybei.

LITERATŪRA

- Antinienė, D., Merkys, G. (2007) "Structure and Expression of Students' Attitudes Reflecting National Identity: Case of Lithuania". *Socialiniai mokslai* 1(55). P. 22–34.
- Antinienė, D., Merkys, G. (2004) *Lietuvos jaunuolių ir jaunų suaugusiųjų tautiškumo nuostatos, kaip socialpsichologinis konstruktas*. Antroji pasaulio lietuvių psichologų konferencija: konferencijos medžiaga, 2004 m. rugsėjo 18–19 d., Vilnius, Lietuva: VU leidykla. P. 15–18.
- Hutcheon, L., Mario, J. V. (red.) (2002) *Rethinking Literary History*. New York: Oxford University Press.

- Lietuvos gyventojų surašymo ataskaita* (2005) Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/surasyimo_atask.doc]
- Lietuvos Respublikos Seimas. Įsakymas Nr. ISAK-1766 „Dėl trišalės darbo koordinavimo grupės sudarymo“, 2006 09 04 [http://www3.lrs.lt/docs2/MNYDTYIW.DOC]
- Kalbų mokymo politikos aprašas* (2006) Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Europos Bendrijų Komisija. *Komisijos komunikatas: Nauja daugiakalbystės pagrindų strategija KOM (2005) 596*, 2005 11 22. Briuselis [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0596:FIN:LT:PDF]
- Mažeikis, G. (2005) *Kultūrinės antropologijos pragmatika ir analitika*. Šiauliai: Saulės delta.
- McLaughlin, T. H. (1997) *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija.
- Merkys, G., Balčiūnas, S., Urbonaitė-Šlyžiuviene, D., Kalinauskaitė, R., Merkienė, R. (2006) *Mokinių vežiojimo pokyčiai pertvarkant mokyklų tinklą*. Užsakovas – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
- Merkys, G., Balčiūnas, S., Balžekienė A., Lapienienė, A., Pauliukaitė, Ž., Telešienė, A. (2007) *Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams*. Užsakovas – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
- Merkys, G., Baršauskienė, V., Antinienė, D. (2006) „Lietuvos studentų emigracinės nuostatos ir jas lemiantys veiksniai“. Ugdymas. *Kūno kultūra. Sportas / Education. Physical training. Sport*, Lietuvos kūno kultūros akademija.
- Merkys, G., Urbonaitė-Šlyžiuviene, D., Balčiūnas, S., Janušaitė, S., Pilščalskienė, V., Titkov, D. (2005) *Mokyklų tinklo pertvarkos socialinis poveikis*. Užsakovas – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija [http://www.smm.lt/svietimo_bukle/tyrimai.htm]
- Public Opinion in the European Union: Report Number 55*. (2001) European Commission, Eurobarometer. Brussels: Directorate-General Press and Communication [http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb55/eb55_en.pdf]
- Putnamas, R. D. (2001) *Kad demokratija veiktų*. Vilnius: Margi raštai.
- Salganik, L. H. (2001) “Competencies for life: A Conceptual and Empirical Challenge”. In: Rychen, D. S., Salganik, L. H. (eds.) *Defining and Selecting Key Competencies*. Sietle–Toronto–Bern–Göttingen: Hogrefe and Huber Publishers.
- Šiaudvytienė, E. (2007) *Tarpkultūrinis dialogas: visi skirtingi – visi vienodi?* Bernardinai, 2007 11 30 [http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/70507].

Lentelės

1 LENTELĖ. Apklausti švietimo subjektai

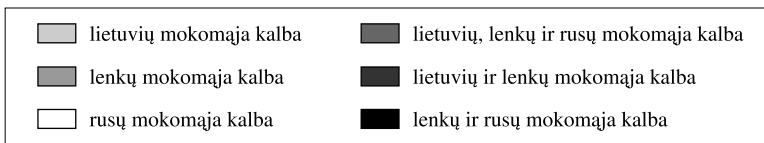
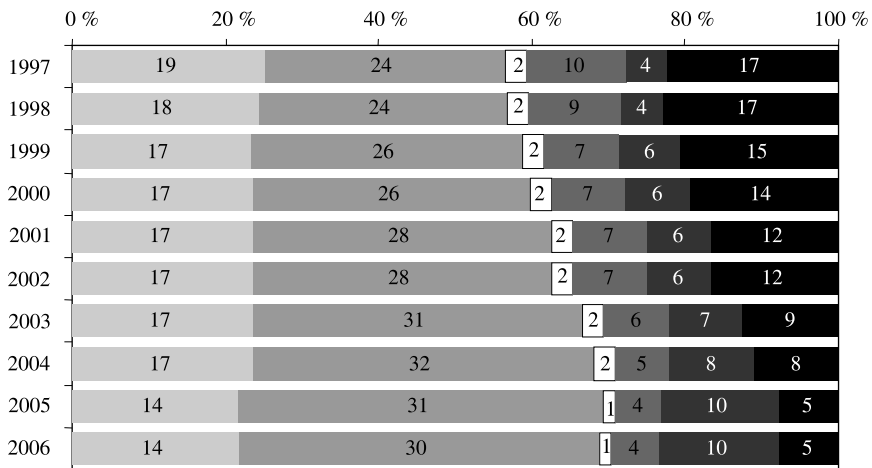
	Švietimo subjektai	
Mokyklos bendruomenė	Apskritis ir savivaldos atstovai	Nevyriausybinių organizacijos
Moksleiviai N=611	Vilniaus apskrities viršinin-ko administracijos atstovai	Rusų mokytojų asociacijos nariai
Moksleivių tėvai N=35	Vilniaus rajono savivaldybės administracijos atstovai	Lenkų mokytojų „Macierz Szkolna“ draugijos nariai
Mokyklų vadovai N=16	Seniūnai	„Vilnijos“ draugijos nariai
Mokytojai N=22		„Ryto“ draugijos nariai

2 LENTELĖ. Gyventojų pasiskirstymas pagal tautybę Vilniaus rajono savivaldybėje, 2001 m.

	Gyventojų skaičius	Procentai
Iš viso pagal tautybę	88586	100
Lietuviai	19855	22,4
Lenkai	54322	61,3
Rusai	7430	8,4
Baltarusiai	3869	4,4
Ukrainiečiai	619	0,7
Totoriai	364	0,4
Kiti arba nenurodė	2127	2,4

ŠALTINIS: Statistikos departamentas, 2002 (2001 m. gyventojų surašymo duomenys)

1 PAV. Mokyklų skirtingomis mokomosiomis kalbomis skaičiaus dinamika savivaldybėje (mokyklų skaičius)

ŠALTINIS: Vilniaus rajono savivaldybė

3 LENTELĖ. Kalbinė Vilniaus r. (N=537) moksleivių aplinka pagal tautybes (%)

Kokia kalba...	Lietuvių k.			Lenkų k.			Rusų k.			MKI* (vidutinis vartojamų kalbų skaičius)		
	LT	LEN	RU	LT	LEN	RU	LT	LEN	RU	LT	LEN	RU
Kalbasi su mama	72,6	12,4	16,1	16,1	71,8	10,7	17,9	22,8	85,7	1,1	1,1	1,1
Kalbasi su tėčiu	64,9	7,4	10,7	14,3	67,8	5,4	17,3	23,8	89,3	1,0	1,1	1,1
Kalbasi su mamos mama	53,6	3,7	1,8	22,6	73,5	14,3	15,5	14,1	75,0	1,0	1,0	1,0
Kalbasi su mamos tėčiu	36,9	2,0	3,6	16,7	61,4	10,7	16,7	15,4	71,4	1,0	1,0	1,0
Kalbasi su tėčio mama	43,5	2,0	10,7	23,8	64,8	3,6	18,5	13,8	69,6	1,0	1,0	1,0
Kalbasi su tėčio tėčiu	38,1	1,7	7,1	16,1	55,4	3,6	13,1	12,8	67,9	1,0	1,0	1,0
Dažniausiai kalbasi su giminaičiais	70,2	13,8	8,9	19,0	75,8	3,6	19,0	21,8	85,7	1,1	1,1	1,0
Dažniausiai bendrauja su klasės draugais	84,5	26,8	41,4	6,5	64,8	3,6	14,3	17,4	60,7	1,1	1,2	1,1
Dažniausiai bendrauja su draugais ne mokykloje	70,2	34,9	46,4	13,7	58,1	12,5	26,2	31,2	71,4	1,1	1,4	1,3
Skaito knygas, laikraščius ar žurnalus	91,7	77,5	75,0	1,8	37,2	–	13,1	24,8	50,0	1,1	1,4	1,3
Dažniausiai rašo elektroninius laiškus, naršo internete	90,5	78,2	83,9	1,2	22,5	–	10,1	11,4	28,6	1,1	1,2	1,1
Dažniausiai žiūri televiziją	89,3	85,9	83,9	3,0	13,4	–	18,5	21,5	50,0	1,2	1,2	1,4
Kalbos vartojimo privačioje aplinkoje indeksas (KVP AI)	67,2	28,9	32,5	12,9	55,5	7,6	16,7	19,2	67,1	1,1	1,1	1,1
Vidutinis kalbų vartojimo procentas	42,9	25,3	34,3									

* MKI – multikultūriškumo indeksas

ŠALTINIS: Merkys et al, 2007:48

Spalvinimo paaiškinimas

0–24 %

25–49 %

50–74 %

75–100 %

4 LENTELĖ. Kalbinių aplinkų skirtumų įtaka moksleivio mokymosi sėkmei ir pasiekimams: autentiškos respondentų nuomonės

Įtakos pobūdis	Vertinimą išreiškianti grupė	Autentiškos nuomonės
	Vilniaus rajono savivaldybės politikai ir specialistai	<i>Lenkų tautybės vaikai, nuėję mokyti į mokyklas lietuvių mokomąja kalba, jaučia psichologinį diskomfortą, pradeda gėdintis savo kalbos.</i>
	Moksleivių tėvai	<i>Taip, turi įtakos. Buvo taip su jaunesniais vaikais: nemoki kalbos – mažėja galimybių. Lietuviškai besimokančio mokinio tėvai Apskritai tai trukdo [kalbinių aplinkų skirtumai]. Lenkiškai besimokančio vaiko tėvai</i>
	Mokyklų valstybine mokomąja kalba vadovai	<i>Būna problemų, kai iš lenkiškos ar rusiškos šeimos ateina į lietuvišką mokyklą. Jiems sunku mokyti. Pradinėse klasėse skirstome vaikus pogrupiais pagal lietuvių kalbos mokėjimą. Jau 5-oje klasėje išmoksta. Bet vis tiek jaučiasi, kuris vaikas yra ne iš lietuvių šeimos. Mokymasis lenkiškoje ar rusiškoje mokykloje niekaip nelemia vaiko būsimos karjeros. Bet pačiam vaikui yra gerokai sunkiau. [...] Kalba jiems patiems stabdis.</i>
Neigiama	Dalis tautinių mažumų mokyklų vadovų	<i>Kai vaikas negirdi lietuvių kalbos namie, o mokosi lietuviškai, jis nesupranta, kas sakoma tėvams per šventes. Tėvai irgi nesupranta, ką vaikas jam sako mokykloje, tada vaikai pradeda gėdintis savo tėvų. Turi neigiamos įtakos. Pvz., perėjo vienas vaikas į lietuvių mokyklą, labai jam sunku buvo mokyti.</i>
	Valstybinės kalbos mokytojai tautinių mažumų mokyklose	<i>Neigiamai. Tai vaiko traumavimas. Blogai, kai lenkai eina į lietuvišką mokyklą, ir kai lietuviai eina į lenkišką mokyklą. Toks dalykas betikslis. Neteigiamai. Negali tobulinti kalbos. Laviruoti reikia. Sudėtinga, neigiamai, nes, pvz., negali tėvai padėti ruošti namų darbų. Jie juk nesupranta...</i>
	Lietuvių kalbos mokytojas mokykloje lietuvių mokomąja kalba	<i>Trukdo atskleisti gebėjimus, rezultatai prastesni. Kalbinės aplinkos skirtumas lemia... Dėl kalbos kultūros. Nejaučia ilgųjų, trumpųjų balsių.</i>
	Seniūnas	<i>Vaikas geriausiai gali atsiskleisti gimtąja kalba. Patekus į kitąkalbę mokyklą, praeina ne vieni metai, kol vaikas pripranta. Tai – prarastas laikas.</i>

ŠALTINIS: Merkys et al, 2007:111

5 LENTELĖ. Vilniaus r. (N=537) moksleivių nuostatos kalbų atžvilgiu (%)

SVETIMA	Kalba						ARTIMA, SAVA
	Lietuvių	5	3,9	6,6	18,1	66,4	
	Lenkų	26,1	15,4	11,4	15,3	31,8	
	Rusų	7,7	8,1	8,9	30,4	44,9	
	Anglų	16,7	9,1	13,6	36,7	23,9	
PRASTA, NEGRAŽI	Kalba						GRAŽI, MELODINGA
	Lietuvių	5,6	4	9	23,7	57,7	
	Lenkų	25,4	16,8	12,4	17,1	28,3	
	Rusų	7,4	8	8,4	26	50,2	
	Anglų	9,4	7,2	12,4	30,5	40,5	
SUNKI, SUDĖTINGA	Kalba						P APRASTA, LENGVAI IŠMOKSTAMA
	Lietuvių	10,5	10,4	11,4	29,6	38,1	
	Lenkų	23,3	15,1	19,9	15,7	26	
	Rusų	9,2	12,4	9	29,3	40,1	
	Anglų	29,8	15,7	13,5	25	16	
MAŽAI REIKALINGA	Kalba						LABAI REIKALINGA
	Lietuvių	3,6	0,7	4,3	11,4	80	
	Lenkų	36,7	13,9	15,4	12,6	21,4	
	Rusų	7	6,6	11,6	26,9	47,9	
	Anglų	3,4	1,9	2,6	9,8	82,3	
RETAI VARTOJAMA	Kalba						PLAČIAI VARTOJAMA
	Lietuvių	4,3	2,9	7,7	18	67,1	
	Lenkų	29,3	15,5	12,5	17	25,7	
	Rusų	5,2	5,9	6,9	23,9	58,1	
	Anglų	10,7	3,5	6,5	14,1	65,2	

Žymėjimas:

Negatyvūs vertinimai (1 ir 2 stulpelis)

Per 20 %

Pozityvūs vertinimai (4 ir 5 stulpelis)

Per 20 %

Per 40 %

Per 60 %

Per 80 %

6 LENTELĖ. Mokyklų tinklo pertvarkos Vilniaus rajone neigiami vertinimai: autentiškos respondentų nuomonės

Vertinimo pobūdis	Vertinimą išreiškianti grupė	Autentiškos nuomonės
	Mokytojai	<i>Kartais susidaro nuomonė, kad lietuviškos mokyklos uždaromos dažniau. Lietuvių kalbos mokytojas mokykloje lietuvių mokomąja kalba Manau, kad lietuvina Vilnijos kraštą. Valstybinės kalbos mokytojas tautinių mažumų mokykloje</i>
	Mokyklų vadovai	<i>Pastebime netolygią lietuviškų ir lenkiškų mokyklų reorganizaciją. Lietuvišką mokyklą reorganizuoja, kai tokioje pačioje situacijoje esančias lenkų mokyklas nereorganizuoja. [...] Terorizmas – perima į savo pusę. Šiaip bendrai – pertvarka būtina. Mažas reikia uždaryti. Palikti tik pradines. Mokyklos valstybine mokomąja kalba vadovas</i>
Nepalankus vertinimas: pertvarka netolygi		<i>Nu štai yra lietuvių mokykla. Bet ar ji naudinga? Labai mažai čia lietuvių gyvena. Tautinių mažumų mokyklos vadovas</i>
	Draugijų „Vilnija“ ir „Rytas“ nariai	<i>Patvirtintasis mokyklų tinklo pertvarkos planas parengtas neteisingai (yra pažeidimų), mokyklų pertvarka vykdoma kryptingai, savivaldybė diskriminuoja mokyklas lietuvių mokomąja kalba.</i>
	Vilniaus apskrities viršininko administracijos specialistai	<i>Vilniaus rajono savivaldybės politika – nestatyti naujų lietuviškų mokyklų, todėl šią funkciją turėjo perimti apskritis. Savivaldybė neskiria etatų lietuviškoms mokykloms – savivaldybė paslėptomis formomis ignoruoja lietuviškas mokyklas. Pavyzdžiui, apskritis turi nuomotis patalpas mokykloms. Tačiau kaime sudaroma tokia nuomonė, kad vietiniai gyventojai nenuomotų patalpų lietuviškoms apskrities mokykloms.</i>

ŠALTINIS: *Merkys et al, 2007:95*

The Influence of Multilingual and Multicultural Environment for Educational Process in Vilnius Region

*Gediminas Merkys, Aistė Balžekienė,
Audronė Lapėnienė, Audronė Telešienė*

KAUNAS UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, FACULTY OF SOCIAL SCIENCES, LITHUANIA

SUMMARY. The main aim of the paper is to answer the questions: how (if) is it possible to implement multicultural and multilingual education in Lithuania; what background and/or obstacles are there for multicultural and multilingual education in Lithuania and what background and/or obstacles are there for development of the positive outcomes of multicultural and multilingual environment. The paper is based upon secondary analysis of empirical findings of a research on “Accessibility of education in Vilnius region”. In the beginning of the paper the concepts of multiculturalism and multilingualism are theoretically discussed, the positive influences of such a cultural environment are highlighted. Further in the paper, based upon data from Vilnius region, authors analyze: (a) background features that (could) encourage the development of the positive outcomes of multicultural and multilingual environment in the region; (b) obstacles and negative factors, under influence of which tensions arise in ethnic relations of the region, and multiculturalism and multilingualism emerges as problems rather than stimulus for region’s development. The main conclusion of the article: multilingualism and multiculturalism, as well as multilingual and multicultural education bring benefits to the development of the region and are to be acknowledged in Lithuania; Vilnius region is a good environment for implementation of such an education; but ethnocentrism and ethnic intolerance (manifest in the relations of ethnic groups and sometimes expressed by nongovernmental organisations and bodies of self-governance) are hardly tackled problem so far.

Key words: MULTICULTURALISM, MULTILINGUALISM, ETHNOCENTRISM, ETHNIC INTOLERANCE, EDUCATIONAL SYSTEM.